

„Szó és kép.”¹ Műkedvelés. „Magyarázat példák által”²

„Az ember (...) nyilvánvalóan fenséges teremtmény; ám ezért még, amikor épp megfestjük, nem kötelező sok szentség közt erre gondolni. Sőt, aki csak azért venné magához az Úrvacsorát, és eleve azzal az elképzeléssel látna munkához, hogy az érzéki világban megalkossa az emberi fenség fogalmát, menthetetlenül szegényes és törekeny lényt hozna a világra; ezzel szemben az, aki egy derűs nyáréjszakán, nem sokat teketóriázva, megcsókol egy leányt, az kétségtávolyan olyan fiút hoz világra, aki a föld és ég közt mászkál majd igazi vasgyúróként, és bőven ad munkát a filozófusoknak.”

Heinrich von Kleist: *Egy festő levele fiához*

„Az ízlés az ízlés.”

Flaubert: *Boward és Pécuchet*

Cellini szerint, ha valaki „valamini érdemleges dolgot vitt végbe az életben vagy legalább olyasmit, ami érdemesnek nevezhető, feltéve, hogy igazmondó és jóra való ember, a maga kezével megírná az életét”.³ És kicsoda nem vitt végbe. Kicsoda nem jóra való?

1991. december 3. **A Cloistersben, Baránszky Lászlóval.** A Guggenheimbe is együtt mentünk. Illetve elkalauzolt, láttam rajta, hogy ehhez ragaszkodik. A Metropolitanbe is. A Breuer Marcell tervezte Whitney Múzeumba is (1966), a Greenwich Village fölött. A MoMA-ban 1 (ki-

sebb) darab magyar van, Moholy-Nagy, a (nagyobb darab) cseh František Kupka mellett. Ez nem tetszett. Kupka sem. Valamit nem csinálunk jól. Baránszky *otthon volt*. Mintha ő volna az igazgató. A Frick Madison Collectionban a tulajdonos. A Cloistersben nem igazgató volt, hanem igazgató. Hogy én mit szólok. Nyilván *szóltam* valamit, de hogy mit, arról fogalmam se *volt*. „Sunt certi denique fines” (Horatius), vannak tehát bizonyos határok. A határok és a mérték minden. „Építészeti élményünk akkor keletkezik, ha az alkotás a világegyetem hangját szólaltatja meg bennünk”, írja Le Cor-

busier (*Egy új építészeti felé*). „A formák arányviszonyával valamilyen rendet valósít meg” az építészeti, „az arányoknak ez a teremtett rendje mély visszhangot ébreszt, mert egy olyan rend mértékét adja meg, amelyet az ember a világgal egybehangzósnak érez”. A Cloistersben nincsenek bizonyos határok, de van, hogy nem mondd, mert valamiképp jó így is.

Plinius írja, hogy Zeuxisz festett egy szőlőt vivő ifjút, és a művésznek nem tetszett, hogy a szőlőre rászálltak a madarak, mondván, ha a fiút jobban megfestette volna, a madarak nem szálltak volna a szőlőre. Seneca szerint egy néző kritizálta így a képet, mire Zeuxisz letakarta a szőlőt, hogy az maradjon látható, „amit jobban, nem pedig az, amit a valódihoz hasonlatosabban festett meg”. Lukianosz írja Zeuxiszról, hogy amikor észrevette, hogy egy gyerekeit szoptató nősténykentaurt ábrázoló festményében a nézők a kép „meglepő voltát csodálták leginkább”, azt mondta tanítványának: „takard csak le a képet; (...) ezek művészetünkben csak az anyagot dicsérik, arra pedig, ami a dicséret igazi oka lehet, hogy szépen és művészen van-e megalkotva, nem sok figyelmet fordítanak, hanem a téma újdonsága homályba borítja a kidolgozás gondosságát.”⁴ „Talán elképzelhetetlenek az olyan em-

berek, mint akiket Zeuxisz festett, csak hogy ő a valóságosnál jobbaknak festette meg őket, mert a mintát felül kell múlni” (Arisztotelész: *Poétika*, XXV).

„**Nem tudtam aludni, nem tudtam enni**, és megpróbáltam megérteni, mi az, amit csináltam, de nem sikerült”, interpretálja Malevics a *Fekete négyzetet*. Túlzás nem enni, de megérteni még nagyobb túlzás. Nézd, ne okoskodj. Anthony Ashley Cooper, Shaftesbury harmadik grófja (1671–1713) szerint a *szép* két dolog, „a szív rendje” (Pascal után) és a báj (*charm*) által modifikált: az, amivel kapcsolatban franciául fogalmaz: *je ne sais quoi* – nem tudom, mi. Malevics 1922-ben már jobban lát, mint 15-ben: „az emberek kultúrája vagy maga a kultúra a súlyok elosztásából áll”, írja. A jelen művészete nem képes „a súlyokat elosztani”, ez egy kultúrkorszak végét jelenti, új formákat kell keresni, „hogyan a súlyokat új rendszerek szerint oszthassa el, és ezzel a kultúra tartalmát a művészet formáiban teljesítse be”. Shaftesbury az első, aki „egyszerre használja az *art* szót és a szépség, *beauty*, vele nem azonosított, de hozzá kapcsolható és meghatározónak mondott szavát és fogalmát”.⁵ A szépet megkülönböztette a fenségestől (ami „a restauráció korszak patoszos és agyafúrt metaforikájú költészet”): a szép szerinte – Arisztotelész

nyomán – a „részek egysége, arányos elrendezése, és az az egyszerűség, amelyik a természethez való hűség-ből adódik”. Az alkotás összefogható-áttekinthető és egységes – mint a természet. *Egy egész.*

1993. **Helmut Newton fényképezi a** New York kávéházban a 2000 szerkesztőségét. Sokan voltak, nagy stábbal dolgozott, nem emlékszem külön a fickóra.

1994. március 29. **New Yorkból Glastonburybe autózunk** András Sándorral Mezei Árpádhoz. Április 16-án is. Kétszer. Elolvasta A *Memória-partot*, amit udvariasságból vittem neki. Több Veszelszky- és Jakovits-kép volt a falakon, emlékszem, ahogy mutatja. Veszelszky Béla, Jakovits József, nem hallottam róluk. Úgy mondta, hogy pillanatra sem hozott zavarba: egyrészt mintha evidens lenne, hogy tudom, másrészt rögtön elmondta, *körémondta*, amit „tudtam”. Elhittem, hogy olvasta a könyvem, mert úgy beszélt róla. Elhittem, amit nem hittem el.

Théophile Thoré-Bürger művészettörténész (1807–69) az 1860-as évek közepén kezdi *megvásárolni* Vermeer képeit. Úgy fedezi föl, hogy megvásárolja. Fölfedezi, megveszi. Ha megvásárolod, nem mozog. Sokáig lehet nézni, nem csúszkál, nem fészkelődik.

1995. január 14. **Mű, Álmos, öreg, dísz,** volt, csarnok, lovas, keret, ismer, sok, Chagall, sokaság. Csarnok-ária. Keserű Katalinnak.

A Múcsarnok Huba vezér felel van. „Oft she visits this lone mountain, / Oft she bathes her in this fountain” (Nahum Tate). Ha Huba meg Tas egyszer beindulnak, és tartják az irányt, belovagolnak a Múcsarnokba. Töhötöm a Szépművészetibe. Árpád, Konddal és Elóddal az Engels téren kötne ki – amerre az Angyal mutat. A Múcsarnokba nem jártunk. A kortárs művészet hanyagolva volt, inkább a Szépművészetibe mentünk vásárnap délelőttönként apukámmal, míg készült az ebéd. Főleg a múmiák miatt. Bizonyos szögből be lehetett látni a múmiába. Meg Tiziano, El Greco, Goya, Raffaello, biztosra volt menve, ők *biztos* tudtak festeni. 7 Tintoretto. Főleg Vajdahunyd várába, ahol Kincsem vágta az elegánsan, dacára kiállított csontvázának. Vagy Állatkert.

Apám kiskorától lovagolt, lásd még Álmos és lovas nemzet, a családnak voltak, úgymond, lovai. Aztán mint századparancsnok, artisztikusan belovagolt Kassára – kilovagolta magát helyettem is. És hát sajátságos lehetett a helyzet a Múcsarnokban 1963-ban, nem hiszem, hogy a kiállítás egészen más lett volna, nincs semmi külön, ha minden ijesztően csúnya, sokat nem vesz-

hettünk. A Kincsem legalább biztosan az volt, ami. Csontváz.

Benéztél egy csöbe, ott vágatott, a Mg-i Múzeumban. Nem volt tévénk. A Fradi lett a bajnok, az mégis jelentett valamit. Kós Károly dolgai az Állatkertben. A Hősök terén álló, Schickedanz Albert által tervezett Milleniumi emlékmű legtöbb alakja Zala György munkája. A Hunyadi János (és I. Ferdinánd, 1945-ben más Habsburg-Lotharingiai uralkodók szobraival együtt leszedték onnan): Margó/Morgenstern Ede (1862–1946). Szent István és II. Endre: Senyei Károly. Szent László: Telcs Ede, Könyves Kálmán: Füredi (Führer) Richárd. Kossuth és Rákóczi: Kisfaludi Strobl Zsigmond. II. Lajos: Holló Barnabás. És így tovább.

A Múcsarnokot ideiglenesre tervezték. Schickedanz Albert, Herzog Fülöp, 1895. Fölépítjük, gondolhatták, aztán leszedjük, építünk sokkal jobbat. Legyen nagyobb? Nem voltak vele megelégedve? A Pátzay-féle Lenin-szobrot valamivel később biztos örök időkre álmodták oda, hogy nemsokára vigyék renoválni.

Aztán felejtsek el. Tényleg alig emlékszel rá: sok szép emlék, felejtetni primán tudok. Mű, Álmos, öreg, dísz, csarnok, lovas, keret, isler, sok, sokaság. A platánfa illata eső után. A Csarnok mögött fociztunk a Ligetben, VII/c. oszt. tan. Randevú a lépcsőn korcsolyázás előtt. Randevú a valahanyadik kisplasztikai bien-

nálén, nem tudom már, kivel. Chagall-kiállítás kilencszázhetvenben. Nemzeti temetés, 1989. Énekeltem itt az *Erlköniget* egy Böröcz–Révész–Roskó-akció keretében, zong. kísért Jónás Gabriella. Itt adtam meg Hegyi Lórándnak háromszáz forintot, mert levitt Szombathelyre, amire később nem emlékezett, pedig még ismert is ettünk a büfében. 1971. április 4-én pedig *díszlegettem* a Hősök terén. Díszászlóalj, 7015 Önálló Dísz- és Őrezred, lehetett szemsarokból fixírozni a csajokat. Ha valaki elájult, bevitték a Múcsarnokba.

Apropó országgyűlési képviselők, nem sorolom, Jókaitól Mikszáthig, Berzeviczy Alberttől Herczeg Ferencig, Lisznyai Kálmántól Szász Károlyig, Benedek Elektől Ábrányi Emilig, Orbán Balázstól Herman Ottóig, Madách Imrétől Tamási Áronig, Nyíró Józseftől Illyés Gyuláig. Szinyei Merse és Varga Imre. Péli Tamás 1993-ban rajzolgatott törvényjavaslatokra unalmában. Egy év múlva meghalt. 46 éves volt.

2001. január 19. **Színes városok.** A fekete város (Mikszáth) és *A posztmodern Amerikában* (Vay Tamás) párhuzamosan olvasva: 550. *Madison Avenue, New York, N. Y. AT T Tesületi Székház, építész Philip Johnson, tervét nyilvánosságra hozza 1978-ban, az épület elkészül 1984-ben, tetején Chippendale fiókos szekrény feldíszé,*

húszszoros nagyításban. A leghetle-
nebb építészeti abszurdumok jönnek ki:
oly függeléke is van a kastélynak, mely-
nek hogy az emeletére jussanak, előbb
a pincébe kellett lemenni, különböző
alagutakon át eljutni az épület középső
részébe, ott felmenni a padlásra, mely
véges-végig nyitva van, s ott ereszkedni
le az épülethez ragasztott szárny első
emeletére. Newtonnak felnőttkorában
nincs asszonnyal bizalmas kapcsolata,
erős benne az érvényesülési hajlam és a
szadizmus, a brit tudomány diktátorá-
nak tekinti magát, miután felfedezéseit
elismerik, a Pénzverde felügyelőjének
tisztében pedig örömet leli a pénzhami-
sítók megkínózásában, és akasztásukon
is részt vesz. Egypár kurucot karóba hu-
zat Caraffa a plesznici erdő szélén, ott
ülnek a karókon felnyársalva és egy-
kedvűen pipáznak. A padokon nyújtó-
zik nyolc-tíz magányos San Franciscó-i
lakástalan, közömbösséget mímelő
távolságra egymástól, a napsütésben
sem enged fel tagjaikban az éjszakai
gémberedés. Némelyik köp a nyáriasan
öltözött turisták felé. Messzire bűzle-
nek. Mától számítva nyolc nap múlva,
amely ideig mindenki megszerezheti
öltönyeit, Lőcse város patrícusai, ne-
mesei és minden rendben lévő polgá-
rai, úgyszintén nejeik és hajadonai,
kivételként a pusztán közönséges szolga-
személyzet, templomokban, nyilvános
gyülekezetekben és bármely összejöve-
teleken, valamint egyéb közhelyeken,
úgy piacon, mint az utcákon, avagy
nyáron a város kertjében, csupán feke-

te gyászoló ruhában mutatkozhatnak.
Elvis Presleyről azok sem tudják, hogy
amphetamin, barbiturátok és egyéb ká-
bitók által okozott vizelet- és széklet-visz-
zatartási képtelensége miatt pelenkát
hord, akik kábítószerrel csúnyán felpuf-
fadt testét látják, és érthetlenné tor-
zult beszédét hallották. A kamara mé-
lyéből világosság dereng, a kályhában
izzó tűz duruzsol barátságosan, az asz-
tal innenső végén boros kulacs, mellette
fonott kalács és egy megkezdett sonka.
Burden átszúrja mindkét kézfejét, este
8-tól 10-ig szigetetlen villanyvezeté-
kek szomszédságában fekszik csaknem
teljesen meztelenül a betonpadlón, szo-
borként ül magas emelvényen, melyről
időnként leesik. Megnyomogatja a lá-
gyékát, mire megint permetezni kezd
a vér s már nem véres vonal, hanem
csak elszórt piros pettyek jelzik a külö-
nös utat. Csupán azok a szexuális ak-
tusok természetellenesek, melyeket nem
tudsz megcsinálni. Tessék kimondani,
hogy az asszony, mármint én, a föld-
birtokkal jár. Szívesen képzelik el a nők,
hogy megerősokolják őket valamilyen
kiváltságos és védett helyzetben, ame-
lyik egyszersmind a veszélyek uralását
is biztosítja. A nemi erőszak a feminista
felszabadulási mozgalmak egyik érve,
amellyel a nők elnyomottságát és a
férfiak brutalitását bizonyítják. Össze-
ráncolja a homlokát arra a látványra,
hogyan gyömöszöltetnek össze vegyesen
asszonyi és férfitestek. A fotók olyan
jelek, melyek nem fogannak meg jól, és
összemennek, mint a tej.

„Tegnap voltam először életemben a kerületi tanács épületében”, kezdi Erdély Miklós *Ásványgyapot* című versét. Az *Ugrás az úrbe* című fotót 1960-ban, félévvel Gagarin előtt csinálta(tta) magáról Yves Klein: kiugrik az utcára, egy első emeleti ablakból. Ugrott egy hasast. 32 éves. 2 év múlva meghalt. Sokan az első performance-nak tartják, Erdély Miklós 56-os őrizetlen pénzét nem számítják bele. Altorjay Gábor és Szentjóbý Tamás szervezte az első magyarországi happeninget: *Az ebéd – In memoriam Batu kán*. „Régen volt, mikor utoljára valamit először csináltam életemben” – ez Erdély versének második sora.

1994. július 21. **München, útban Bayreuth felé.** Lenbachhaus, *Der Blaue Reiter*, Franz Marc képe. Kandinszkij, Klee, August Macke, Robert Delaunay. 1911-ben jött létre és szűnt meg. Művésztelepek, művészi csoportok korán halnak. A *Fauves*-ok a párizsi Grand Palais-ban 1905. október 18-án nyílt III. Salon d'Automne-on (Őszi Szalon) állítottak ki. 1908-ban feloszlanak. Matisse és André Derain, Maurice de Vlaminck és Braque, Rouault és Kees van Dongen. Czóbel Béla és Ziffer Sándor is szerepelt velük 1906-tól. „Nicsak, Donatello a vadak között!”, így Louis Vauxcelles francia-zsidó kritikus. Összejárnak Gertrude Stein lakásán. A – magyar

szecesszió – Körösfői-Kriesch Aladár és Nagy Sándor alapította gödöllői művésztelep 1901 és 21 között működött. 1909 és 19 közt működött s Nyolcak: Berény Róbert, Czigány Dezső, Czóbel Béla, Márffy Ödön, Orbán Dezső, Pór Bertalan (meg néhány „elfeledett”, persze nő, mint Lehel Mária): lejártak „vezetőjük”, Kernstok Károly birtokára Nyergesújfalura.

Az Európai Iskola elődjének tartott Vajda Lajos 33 évesen, 1941-ben halt meg. Kassák, Korniss Dezső, Barcsay Jenő, Mezei Árpád és testvére, Pán Imre, Anna Margit, Bokros Birman Dezső, Gyarmathy Tihamér, Gegesi Kiss Pál, Kállai Ernő, Lossonczy Tamás, Martyn Ferenc, Rozsda Endre, Szántó Piroska, Vilt Tibor, Deim Pál, Vajda Júlia, és második férje, Jakovits József. 1945-től 48-ig bírta – a kommunisták beszüntették. Az 1848–49-es szabadságharcban hadirajzolóként részt vett August von Pettenkofen (1922–1889) kezdeményezte a hivatalosan 1901-ben alapított, ma is működő szolnoki művésztelepet (Deák-Ébner Lajostól Fényes Adolfig, Borberek-Kovács Zoltántól Aggházy Gyuláig, Koszta Józseftől Pátzay Pálig). Az Új Művészek Egyesületét (Kádár Béla, D. Róna Emy, Hintz Gyula) Bene Géza mestere, Vaszary János alapította 1927-ben. Pátzay, Molnár C. Pál, Szőnyi, Aba-

Novák és barátja, Patkó Károly (akivel ugyanabban az évben születtek és haltak meg), stb.: Gerevich Tibor, a Római Magyar Akadémia igazgatója grüндolta 1929-ben a kissé fasisztajellegű „római iskolát” a neoklasszicista *novecento* jegyében, mely adott esetben simán tovább futott a szocreálba, ld. pl. Domanovszky Endre művét, a Dunaújvárosi Vasmű bejáratát. A posztnagybányai Gresham-kör (Berény, Egry, Farkas, Szőnyi) vezetője Bernáth Aurél volt. A Százados úti művésztelep 1911 óta működik, itt lakott Medgyessy Ferenc és Kiss István (MSZMP KB-tag), Kádár Béla és Mikus Sándor (Sztálin-szobor), Kerényi Jenő (Osztapenko-szobor) és Kisfaludi Strobl (Gellérthegyi felszab. emlékmű): az alkotóknak semmi (művészi) közülük nincs egymáshoz, tuti nem szűnik meg. A Rózsa-kör végképp nem. Majd velem együtt. Látom Sarkadi Pétert, Drozdik Orsolyát és Fehér Lászlót, Tolvaly Ernőt és Koncz Andrást, Kelemen Károlyt, idősebbeket is Galántait és Károlyi Zsigát, Halász Andrást, Erdélyt és Bódyt, Birkást és Hajast a Népköz/Andrassy és a Rózsa utca sarki presszóban.

„Tiszteltem, csudáltam”, írja Kazinczy, és a Pályám emlékezete szerint 1786-ban fölkereste a Batsányiról idealizált arcképet készítő Heinrich Fügert (1751–1818), a Belvedere képtárának igazgatóját. Egy 27 éves

magyar író a 35 éves osztrák festőigazgatót. Miért? Írt neki levelet? Bejelölte a Fb-on?

Csak úgy odament?

Megkereste Maulbertsch? A pápai templom oltárképét festő Hubert Mauert? Füger tanítványát, a 125 rézkarcportréból álló *Magyar pantheon*t készítő, 1824-től 40-ig Pozsonyban élő Ferdinand Freiherr von Lütgendorff-Leinburgot?

Daniel Nicolas Chodowieckivel illusztráltatta Klopstock *Messiásának* fordítását, Alexander Clarot Vörösmartyt illusztrálta. Wándza Mihályt, akinek 1830-as Kazinczy-allegóriája a Nemzeti Galériában van,⁶ Szentpétery József ötvöst, Beregszászi Nagy Pál debreceni rajztanárt ismerhette, és Kiss Sámuel építészeti rajzoló, a csendéleteket, 1820 körüli Pest-Budai látképeket pingáló Szentgyörgyi Jánost, Karacs Ferenc térképész rézmetszőt, a debreceni kollégiumban Csokonai szobatársát is, és nemcsak Orlai Petrich Soma képén találkozott a tájképeket is festegető Kisfaludy Károlylyal, de honnan ismerte a Rómában Mengs és Winckelmann köréhez tartozó Pompeo Battonit (1708–87) vagy Adam Braun bécsi arcképfestőt? Canova tanítványát, Leopold Kieslinget, Peter Krafftot, aki 1826-ban Zrínyt is „kirohantatta”, vagy Johann Heinrich Ramberget?

A Habsburgokat előszeretettel festő Joseph Hickelt?

A főleg Pápán, Szombathelyen és Pozsonyban működő Philipp Jacob Prokop szobrászt?

Johann Tobias Kaergling Bécsből Pestre költözik, és 1820-tól haláláig, 1859-ig Pesten él a többek közt Battyány Lajost is lefestő Friedrich Johann Lieder: Lieder Frigyes is – de honnan ismerte a svájci Johann Ludwig Aberli, a bécsi Thomas Lang és Ehrenreich Sándor Ádám, vagy Jacob Adam rézmetszőket? Az Erdélyi Múzeum metszeteit készítő kolozsvári Nagy Sámuel? A Beethoven, idősebb Wesselényi Miklóst is megörökítő Johann Joseph Neidl? A Wesselényi Miklóst festő Julius Franz Wagnert? Johann Friedrich Bause, Blaschke János és az 1802-től Pesten működő Gottfried Prixner rézmetszőket?

Mi ez a sok *Kupferstecher*?

Korabeli fotósok?

„Arra kértem, hogy a Czetter nevet rúgja el magáról, s nevezze magát Orosházinak”, így Kazinczy a német magyar Czetter/Tzetter Sámuel rézmetszőről (1765–1819), aki számos más írónak-tudósnak is dolgozott. Honnan ismerte Guiseppe Ceracchi bécsi olasz szobrászt, akit Párizsban Napóleon lefejeztetett?

Vagy ezt akkor mindenki tudta?

Kazinczyról a leghíresebb mellszobor Ferenczy Istváné (1792–1856). Nyilván így ismerte a pannonhalmai apátság könyvtára részére királyszobrokat faragó Josef Kliebert, aki-

nek Ferenczy volt a tanítványa. Johann Georg Mansfeld az 1814–15-ös *Kazinczy Munkái* IV. és V. kötetébe, Quirinus Mark az *Orpheus* számára készített rézmetszeteket. A Széchenyi Istvánt útjaira elkísérő Johann Nepomuk Endertől is van róla acélmetszet. Johann Manschgo és Karl Joseph Stieler is. Johann Donátot ő hívta Pestre, utolsó húsz évében itt élt, sok portréja közül Kazinczyé kiemelkedik. Az 1804-ben Pestre települő Philipp Anton Richtert épp csak közepesnek tartotta, noha ő is lefestette, és többször másolta mások képét róla. Thugut Heinrich Budán dolgozik, olaj mellképet fest róla. „Az átutazók és a vándorfestők, a különböző városok, régiók és országok közt ingázók sem illeszthetők a historiográfiái fővonulatokba.”⁷

Létezik olyan, hogy Thugut Heinrich festményéről Ender előrajza után Michael Hofmann. Vagy Th. H. után Rohn Alajos. Friedrich John rézbe metszi Vinzenz Georg Kininger tusrajza után. A dán Stunder János Jakab két portrét is készít róla. Leonard Posch gipszbe öntötte. „Tökéletesen hasonlít”.

Írja Aranka Györgynek 1789-ben; „kivéven azt, hogy római öltözetem és lobogó hajam azt nagyon el-idealizálja”. Groszschmied Roza Antal Tarcalon Török Sophie képéről csinál másolatot. Egy 18. század végi, 19. század eleji magyar író viszonya képzőművészethez, kapcsolata

képzőművészekhez. Horváth János Orczy Lőrincről szóló munkájában megjegyzi: Orczy „külséjéről is van leírás. Kazinczytól, több helyütt. Arcképeiről azt írja a *Pályám Emlékezete*ben, hogy egyik se jó”, stb. Ír leveleiben Echrenreich Sándor Ádám és Weiss Dávid Révai Miklós-portréiról is. Hazahívta (Bécsből Egerbe) a portréját festő Balkay Pált (1785–1846). Simó Ferenc (1801–69), Székely Bertalan mestere is lefesti – számos kortársával együtt, Berzsenyitől Virágig, lásd magad előtt a rosszul-kopasz Kisfaludy Sándort – de honnan ismerték így egymást? 1816-ban Kazinczy Hadadon tartózkodik: „megjegyezte, hogy »ovál palotája igen szép«; a nagy ebédlő kandallóját akár a stukkódíszeket s a palota többi szobrászati ékességeit Schuchbauer Antal faragta, kétségtelenül a Nachtigallal közös kolozsvári műhely szellemében”. Kolozsváron Schmelzerrel „készítettet magáról gipszlenyomatot, amitől nem volt elragadtatva”.⁸ Zsibón 1805-ben a Claude Lorrain modorában tájképeket festő Neuhauser Ferenc szebeni mestert látta. Találkozott Bergmann Ferenc Antallal és Gádtőn a kasseli Avenariussal, „aki a főnemesi családok, a Bethlenek, Hallerek gyermekeit tanította rajzra, zenére”.

Kazinczy ismerte a kassai városháza freskóit készítő Schrött Erazmust (1755–1804). Josef Schöff-t

(1745–1822) és Pesten született fiát, Schöff-t József Károly oltárkép-festőt (1776–1851), aki az 1802 és 1828 között pannonhalmi főapát, Novák Krizosztom brüszttjét mintázta. Az esztergomi bazilikának is dolgozó Andreas Schrott bécsi szobrászt, vagy Kaunitz kancellár legismertebb portréját festő Jakob Matthias Schmutzert (1733–1811). A Dorfmeistereket.⁹ Írt régiekről is – és a kortársairól, akik közül sokakkal dolgozott együtt: számos – hogy ne számtalant írjak – képzőművész-szel került kapcsolatban, levelezett velük, kiadványait illusztrálták, portrét készítettek róla. „Azonban kecskéim mászkáljanak a szirtfalon s tépdeljék a surjányt. Nézd, mint nyújtja széjjel temérdek karjait a nagy tölgy, s mint kínál bennünket kies árnyával”, így Salomon Gessner (1730–1788) rokokó idillköltő és -festő, Kazinczy kedvence; özvegyével levelezett.

De honnan ez a háló?

Követhető-e mindez a mából, amikor, csak mert lassú vagyok, 2 perc alatt keresem ki a Belvedere könyvtárosának hozzáférhetőségét, és ha sürgős, kora délután az irodájában vagyok. Miután benéztem Dominik Artaria műkereskedőhöz.

1981. május 3. **Tretyakov, Moszkva.** Ivan Kramszkoj 1876-os portréja Pavel Tretyakovról. 1883-os *Ismeretlen nő* portréja. Alekszej

Venecianov 1820-as képe, fiatal *festői* paraszttasszony két lovat vezetve balettléptekkel boronál, jobbra lent kisgyerek játszik a fűvön. Többször visszamentem. Az olasz komponista Giovanni Pacini nővérét, a lovagló Giovanninát festő Karl Brjullovhoz is. Szurikov *Morozova bojárasszonya*, Vasznyecov történelmi tablói, Vaszilij Perov Osztrovszkij- és Dosztojevszkij-portréi. A legjobb a több Lenint és halott komisszárt is festő műve, Petrov-Vodkin *A vörös mén úsztatása* és a *Moszkva széle* Alekszandr Dejnekatól (1941). És (bár a Deészisz-sorból [kérő imádság] Péter és Pál apostol az Orosz Múzeumban vannak, a Szentpétervárt „teleépítő” Carlo Rossi-féle Mihály-palotában), a Rubljovok, *okala* 1370–1430, a Tretyakovban, Mihail Vrubel 1890-es *Démona*. „Nem tudom, mit csodállok jobban: Michelangelo *Dávidját*, Vrubel *Démonját*, vagy a szögekkel kivert művészi ajtót, amit egy ismeretlen művész munkájaként láttam a Fekete Kápolnában”, írja El Liszickij. Másnap Zalatoje Kalco – Zagorszk, Alekszandrov, Rosztov Velikij, Zvenyigorod, Kolcsugino, Szuzdal, Vlagyimir.

Arisztokrata (vagy majdnem) festők, ehhez kell valami *valami*. Baj és megszállottság. Henri Marie Raymond de Toulouse-Lautrec Monfa gróf. Volt baja elég.

Mednyánszky.

Szelepcsényi György, Juraj Pohronec-Slepčiansky (1595–1685), kalocsai, majd esztergomi érsek, egyházi író, satöbbi, mindenfélék mellett rézmetszeteket készített.

Louis de Mornay de Villarceaux márki (1619–91), aki még a Bastilleban is raboskodott. mert „igencsak sok felfordulást okozott a nők körében” (Saint-Simon), lefestette szeretőjét, Françoise d’Aubigné, Madame de Maintenont (aki előbb Paul Scarron felesége, később, 48 éves korától 33 évig XIV. Lajos *maître-entitre*-je volt).

Goszthonyi Mária (aki Szamuely szeretője volt).

Gróf Batthyány Gyula. Nagyapja az első magyar miniszterelnök, apja Győr vármegye főispánja, horvát bán, Fiume kormányzója, anyja Andrassy Gyula lánya. 1914-ben a *Nyugat* emblémáját tervező Beck Ö. Fülöppel állított ki. 52-ben 8 évre ítelték, öt évet ült Márianosztrán.

Boromisza Tibor, huszártiszt, a Ludovikán végez. Leszerel stb. A Hollósy Simon müncheni iskolájában tanuló, amúgy östörténész gróf zicsi és vázsonykői Zichy István. Zicsi és zajki Zichy Mihály – másik, nem grófi ág – az 1836-ban Pesten letelepedett, festészeti akadémiát alapító Jacopo Marastoni tanítványa. Húszévesen, 1847-ben került Oroszországba, 49 évi dolgozott ott. Elképesztő életút. Elképesztő az 1895-ös *Breviarium Erotikum* 58 pornó réz-

karca. „Nemcsak az erotikus tartalmú rajzai, hanem általában minden rajza híján van az erotikának. Bármelyik rajzát nézzük, mindenünnen a csodálatosan objektív, kitűnő látású, boszorkányos technikájú, de a dolgokon kívül álló ember kézjegye bukkan elő”, így Bálint Aladár (Bálint Endre apja) a Nyugat 1913/24-es számában. Rembrandt és Félicien Rops az ellenpélda. Zichyn „a puszkáját behunyt szemmel néző katona furcsa bátorsága érzik. Csak – azért – is erotikus ő a feminin, tartózkodó arisztokrata természet”. Na ne.

Szittyá Emil. *Ahasver Traumreiter.*

Ismerte Lenint és Szravinszkijt. Trockijt és Satie-t. Budapest, 1886, Párizs, 1964. Szittyá a zürichi Cabaret Voltaire-ben. Radek a barátja. Vagy mi. Radek: Karl Sobelsohn. Szittyá: Schenk Adolf. Radek 1902-ben ismerkedett meg Krakkóban Rosa Luxemburggal és Feliksz Dzerzsinszkijjel. „Akarsz velem eljönni estére? – kérdezte Szittyá, mikor már torkig voltunk minden jóval. – Ismerek itt egy nagyszerű helyet, ahol csak szép fiúk szoktak összejönni. Egészen meztelenre vetkőzhetik az ember, s a rendőrségtől sem kell félni. Már beszéltem neked a homoszexuálisokról. Ott majd meglátod, mennyivel szebb egy fiú teste, mint egy lányé.” Luxemburg – hosszú sztori. Dzerzsinszkij is: a CSEKA alapítója 1917-ben (1923-

tól GPU, 34-től NKVD), 26-ban szívszélhűdést kapott/törrel szíven szúrták. „Gyűlésre mentünk a petit-passage-i vendéglő helyiségeibe. Túlzsúfoltan sokan voltunk együtt oroszok, franciák, németek, olaszok, ferde szemű kínaiak, ordító kedvű magyarok, zsidók és keresztények kiválogatás nélkül. Az asztal tetején egy szőke tovaris beszélt (...) Szittyá ott állt mellettem, láttam, hogy remegett az izgalomtól, a szemei kancsítottak, mint mindig, ha túlfeszültek az idegei, bulldogábrázata megszőpült, s szinte artikulátlanul ordított a lelkesedéstől. – Ha már nem volna nemi bajom, akkor most Isten fiának érezném magamat, tisztának érezném magamat, mint a harmatos virág – mondta. – Ha most nem lennék nemi beteg, elmennék Carszkoje-Szelóba, és megölném a cárt.” Kassák 1909-ben gyalogolt át Európán Párizsig, Szittyá vezette. „Szittyá még órák hosszat beszélt Böcklinről, a festőről és emberről egyaránt. Örömmel hallgattam és nem tagadtam le, hogy sokat tanultam ezen a napon. Jóformán semmi pozitívum nem volt abban, amit ő mondott.” Radeket a Spartakus-felkelés leverése után letartóztatták, 1920-ban a Szovjetországra menekült. Trockij mellett állt, és cserbenhagyta ugyan, de Szibériába száműzték. Aztán visszavették a pártba. „Szeretnék már hazamenni – mond-

tam Szittyának. – Unom már ezt a várost, lehet, hogy Ady valóban szépnek találta, hiszen ő úr volt, én csak egy faragatlan paraszt vagyok.” 1936-ban Radeket letartóztatták, tizenhetek pere, saját kezűleg írt levélben vallott magára, 1939-ben a Gulagon megölték. „A Wi[e]rtz-múzeumban voltunk. (...) – Mi ez, kérdeztem Szittyától. – Ez a megtestesült anarchizmus? Vagy ez csak egy buta ember vacak mázsolmánya? – Ez az anarchista festészet. Az az ember, aki a társadalmat szolgálja, az nem ér rá esztétikai piktúrát csinálni.”¹⁰

2021. augusztus 15. **Kovalovszky Márta beszél Lugossy Máriáról** a tévében. A művészről, műveiről. Az *ekphraszisz*, kimondás/hirdetés, képek szavakkal való lefestése. Milián Orsolya idézi Page DuBois megfogalmazását: „Az első ekphraszisz Akhilleusz pajzsának leírása az *Iliászban* (...) a plasztikus művészet tárgyainak verbális leírása”.¹¹ Muszorgszkij fiatalon meghalt barátja, Viktor Hartman/Alekszandrovics Gartman képeit beszélteti, Liszt 1857-ben komponált *Hunnenschlachtja* Wilhelm von Kaulbach 1850-es képét beszéli el a 451-es catalaunumi csatáról. Képekről beszélni nem lehet. Filmről, regényről, versekről sem – kihagytam valamit? Futballmeccsről sem. Sienáról sem, Brügge-ről sem.

Kitűnő emberek, messze kitérnek.

Balaskó Jenő, költő, zongorázik, verseket mond. Wilhelm András, zenész, kritikus, elméleti könyveket ír. Karátson Gábor, festő, regényíró, a *Ji csinget* és a *Tao te kinget* fordította. Sorolhatnék másokat, többeket is. Ahogy a létezett szocializmus, a szovjet szétbukkan a levegőbe, a politikai centrifuga kiröpteti őket, sokan azonnal valamelyik szélhez sodródva másokról már csak sértődötten, eltúlzott dühvel és gúnnal beszélnek. Túlságosan úgy. Mert talán túlzottan is kitérnek a többi közül. „A sok ember pedig eltöltekez, akár a barmok” (Hérakleitosz).

Három gyümölcs. Nemes Lampérth

József 1924-ben, 33 évesen hal meg a sátoraljaújhelyi elmeógyógyintézetben. Hajdu István a *Lámpás csendélet* kapcsán „kubizáló felület-törésről” és „proli panteizmusról”. Németh Lajos szerint a „magyar avantgárd festészetének legeredetibb gyümölcse”. Kassák többször közölte grafikáját a *Mában*. „Nietzsche szakadatlanul rengve térképezi föl egész haldokló vidékünket” (René Char: *Nietzsche elégedetlen Baudelaire-rel*) Munkácsy Mihály 57 évesen, 1900. május 1-én halt meg. Kikezeletlen szifilisz miatt utolsó éveit elmeszanatórium-ban töltötte, nem hagyták dolgozni. Friedrich Nietzsche 55 évesen, 1900. augusztus 25-én halt meg, kikezeletlen szifilisz miatt agysorvadásban.

2018. szeptember 3. az *Élet és Irodalom*ban reagálok Kálmán C. György Térey-„kritikájára”, <https://www.es.hu/cikk/2018-08-31/kukorellyendre/ugy-ember-nem-szol.html>. A Fb-on persze nekem esnek (Marsovszky és satöbbi), durva. Írt Térey: tereyjanos@vipmail.hu „Láttam, Bandi, végtelenül szomorúan láttam. Elképesztő állapotban van ez az ország, még a legutolsó szellemi végvárok is. Úgy látom, a sárdobálásnak ebben a fázisában én már csak az apropó vagyok, de mint látod, azért jut elég sár ide is. A te széles merítéted a kultúrkampffal a maradék biztosítékaikat is kivágta, és iszonyatos vihart produkált, szándékosan ellenére. Lassan aranyjánosi módon »félreállni, letörölni« sem lehet, mert belekényszerítenek a mocsarukba, ha hallgatsz, ezért, ha megszólalnál, pláne. Kiállásodat változatlanul köszönöm. Ez a hét nekem elesett, de nem adjuk fel a találkozást sem, jó? Dein J”. M. süttött almás pitét. Megírom Vajna Ádám verskötetének a fülszövegét. A Pozsonyi pikniken Weiler Péter „piknik-galériája”. Megnézem a Szent István parkban – már 100x meg akartam nézni – Borberek-Kovács Zoltán 1948-as *Zsákhordóját*. Passzol körben a Bauhaus-házakhoz.

Keresni kell a mondanivalót Bruegel 1555-ös képén: *Ikarosz bukása*, oké, de hol bukik Ikarosz? A képre olvasható Erdély mondanivalója, miszerint

a mondanivaló kimenőt kapott: épp csak föl villan a képen a *kimenős baka/cselédlány egyenruhája/sokszoknyája*, ahogy elhagyja a bérház/laktanya kapuját. És marad a *suffering*. Idilli tájban – persze. „About suffering they were never wrong, / The old Masters” (Wystan Hugh Auden: *Musée des Beaux Arts*). „Minden elfordul szép csöndben a katasztrófától.” Ikarosz – mellékesen. Mi is van akkor ama mondanivalóval, nem annál inkább van-e, minél jobban el van engedve? Minél kevésbé *egyenruha*, minél kevésbé *sokszoknya*? A XV. században a *tárgy* még „sokkal fontosabb, mint a szépség. Azért kellett szépnek lenniük, mert a téma szent”, írja Huizinga. „A Van Eyck testvérek *Bárány imádása* oltárát csak nagy ünnepeken nyitották ki.”¹² Van itt egy fordulat mindenképp: a genti oltárt 123 évvel korábban, 1432-ben fejezték be. A kritika célja, „a műalkotások megvilágítása és az ízlés korrigálása”,¹³ így Eliot, és persze „a művészet önmagán túlmutató célokat is szolgálhat; de a művészet nem köteles tudatában lenni ezeknek a céloknak, sőt (...) sokkal jobban betölti, ha közömbös marad az efféle célok iránt.” Bruegel nem *világít*, nem *korrigál*, közönyös látszik lenni. A szemlélőt kilöki a közönyből.

Kritika. Kelety Gusztáv, szül. Klette von Klettenburg, Kelety Károly statisztikus testvére, jogásznak tanul,

Eötvös Lóránd nevelője, később Liezen-Mayer Sándor és Hollósy Simon tanítványa, a Magy. Kir. Iparművészeti Tanoda (ma Moholy-Nagy Egyetem) alapítója (1880), Csontváry mentora, fölfedezi Nagy Istvánt stb. Színeit és Munkácsyt is kritizálta, mire ők abbahagyták a festést. Aztán az abbahagyást is abbahagyták.

2012. **Sosem néztem még olyan** gyorsan végig kiállítást, mint Bécsben, a MUMOK-ban Claes Oldenburgét. Gyors nézés – ez kritika vagy sem? Második hely Csizsár/Vásárhelyi Győző/Victor Vasarely, őt is sebesen néztem. „Az ohioi bányában megbicsaklik kezed / A csákány koppan és lehull nevedről az ékezet” (Márai); itt semmi bánya, végképp semmi kézmegbicsaklás, mégis hullik minden. Nézhető sokáig, de egy pillanat alatt látom, amit látok.

2022. október 10. **Géczi Jánosnál, Almádiban. Régóta** ismerjük egymást. Nemigen barátkoztunk – túl sok mindent másképp látunk, és persze nehéz pontosan megmondani, mi miért alakul úgy, ahogy. „A dekonstrukció módja nagyon sokféle lehet, célja pedig általában a tárgyakhoz fűződő mechanikus fogyasztói képzetek megszüntetése, s ezen keresztül a valósághoz való tudatosabb kritikusabb viszony kialakítása”, írja alapkönyvében Sebők

Zoltán.¹⁴ Láttam Géczi képverseit, és tudtam, hogy *décollage*okat készít. Különösképp nem izgatott. Most láttam egyben az egészet, és tetszett. A színes-narratívák is, de még jobban a szinte-monokróm, letisztult darabok. Leszed mindenhol el-fáradt, rongyolódott plakátokat, ezzel dolgozik: kaparja, préseli, áztatja, szaggatja, lyukasztja, talán maratja is, „meglevő dolgokat lebontva, lerombolva hoz létre új műveket”. Sebők Fontanát, Tàpiest, Rauschenberget (aki, mint Cy Twombly, Josef Albers tanítványa volt), Emil Schumachert és Wolf Vostellt említi.

Hans Belting a művészettörténet végét bejelentő könyvében figyelmeztet rá, hogy már „minden” és mindennek az ellenkezője képviselve volt, „leghelyesebb, ha kitarunk egyszer elfoglalt álláspontunk mellett, és egyúttal számítunk arra, hogy mások hamisnak ítélik, vagy – ha esetleg egyetértenek vele – valószínűleg félreértik.”¹⁵ A laikus tájékozódó viszont akkor jár jól, ha nem tart. Sem *senkitől*, sem *ki*.

Ész egy ponyva alatt

Most tél van és csend és hó és a hóban kiskutyák szaglásszák egymás végeit.

A Vörösmarty téren áll egy csomag, naponta megcsodálom, amikor kijövök a földalattiból.

Mindenki tudja, hogy benne van
Vörös
marty M., jelentékeny magyar költő,
akiről a
Gizella teret, meg a Gerbaud-t
elnevezték.
A Mestert körülveszik halhatatlan
alakjai, valamint
a nép egyszerű gyermekei, carrarai
márványból faragva,
Kallós E. és Telcs E. műv E., jelenleg
az eg
ész egy ponyva alatt, a hatóság így
védi a költőt a repedéstől.

Vagy inkább pipacsok legyenek a boritón? Szinyei levele arról, hogy szeret egy nőt, és kéri az apja áldását erre. *Lilaruhás nő*, 1974. Szinyeit, mert nincsenek sikerei, otthagya felesége, a lila ruhás nő. A lila ruhás nő fotója 101 évesen. Szinyei országgyűlési képviselő 1896 és 1901 között. Abbahagyja a munkát vagy tíz évig. Nem nézek utána, hogy meddig. *Plein-air*, a barbizoniak, Millet, Corot, Courbet hatása. Pacsirta. Totális kudarc. Totális siker. Gazdálkodik Jernyén. Lechner Ödön asztalánál ülnek Rippl-Rónaival a Japán kávéházban. Pár hónappal éli túl Csontváryt. Hét hónappal túlélte Csontváryt. Hóolvadás. MIÉNK. Valamit nem csinálunk jól.

1984. január 24-én nyílt meg a Magyarország a tiéd lehet című kiállítás a Fialat Művészek Klubjában.

Galántai György és Klaniczay Júlia szervezte. Egy Nagy-Magyarország és egy Csonka-Magyarország térképet illesztettem össze, és filctollal ráírtam a *Kioktatlak* című versem.¹⁶ A kiállítás órákig tartott, betiltották stb. Március 6-án jelent meg Galántai és Klaniczay szerkesztette *Artpool Letterben* a *Haszonlány* és *A vers három részből áll*. Bevettek. Nem volt nagy dolog. A legnagyobb dolog volt. Nekik ajánlom ezt a szöveget.

1982. április vége, Madrid. **Egy egész napon keresztül**, mert úgy tudtam, nem fogok idejönni többé, nyitástól zárásig a Pradóban. Emlékszem az émelygésre, mikor, már záróra felé, a Rubensek közé keveredtem. *A szerelem kertje*. A barokk túltolja a retorikát. Rubens sok, és ami sok, azt nehéz szeretni. Akkor már a Prado is sok volt. Sipos Gyula/Albert Pál 1966-os írása a brüsszeli Rubens-kiállításról idézi „a legokosabb francia költőt”, Baudelaire-t: „Rubens, Léthe-folyam, kertje a renyhességnek, / friss hús ágya, ahol szeretni nem lehet”. Hiába élvezetes a beszámoló, Rubens nem élvezetes. „Bámulatos termékenység”, aki nem akarja eldönteni, hogy minden egy ember „ecsetvonása”, vagy 1618-ig „segédek seregével dolgozott; Frans Snyders festette az állatokat, Jan Brueghel a paradicsomi tájakat, s Jordaens meg Van Dyck sem csupán tanítvány, hanem munkatárs is

volt?”,¹⁷ és Sipos „nemegyszer még a jó ízlést is” hiányolja. Olykor ír nekem lapot-levelet. Ezeket nem tudom elolvasni.

Komputert nem használ.

2022. augusztus 12-én találtam egy képeslapot, tőle kaptam, Balthasar Charles Larpanteur 1810-es önarcképe, pirosposzsgás fiatalember, bal kezével fogja a fején a kalapját. Emlékszem rá. Arra, hogy nem tudtam elolvasni.

Most, levegővétel, nekiálltam. „Kedves Bandi, / egy régi barát küldte a lapkivágást az ÉS április 22-i számából (22. oldal). Köszönet érte. S a kettős meghatódottság, hogy ketten még olykor gondoltok a pislákoló

létűre és száműzöttre, egyik beírja a nevét, a másik postázza. / Könnyek, könnyek. Vale: Gyula. / P.S. Jó lenne egyszer még beszélgetni...” Simán ment. Nem simán. Silabizáltam. Nincs dátum, és nem nézek utána, pedig könnyű volna.

1982. május elején találkoztunk először. Visszaérkeztem Madridból Párizsba, a szervezők pedig, Papp Tibor, Bujdosó Alpár és Nagy Pál meghívtak Marly-le-Roy-ba a Magyar Műhely-találkozóra. Akkor találkoztam Erdély Miklóssal és Perneczky Gézával, András Sándorral és Vitéz Györggyel, Czigány Lóránttal és Magdával, Szentjóbival és Határ Gyözővel is. Nekik ajánlom.

JEGYZETEK

1. Hans-Georg Gadamertől, a *Szó és kép – „így igaz, így létező”* című 1992-es írásából vettem.
2. Immanuel Kanttól, *Az ítélőerő kritikájából* vettem, a 14. § címe.
3. Benvenuto Cellini *mester élete, amiképpen ő maga megírta* Firenzében, Budapest, Szépirodalmi, 1972, 7. Fordította Füsi József.
4. *A nősténykentaúr. Antik prózáirók*, Budapest, Európa, 1977, 133. Fordította Ritoók Zsigmond.
5. András Sándor: *Malevics és a művészet*, Budapest, Kijárat, 2016, 7.
6. Wándza Mihály (1781–49) festő, színházcsináló, rendező Bécsben tanult, Mozart *Varázsfuwolájának* librettistájánál tanult. Kolozsvári igazgatósága alatt Bölöni Farkas Sándor is játszott nála.
7. Bicskei Éva: *Viszonyok intézményesülése. Kazinczy Ferenc egy portréjáról*, in *Irodalomtörténet* 47, 2016. „A szét-szóródott, töredékesen ismert életművek – gyakran mindössze egy-két alkotás – nem biztosítanak helyet a nemzeti (vagy az egyetemes) historiográfiában. A »nemzetire« való fő-

kuszálás így leegyszerűsíti a történeti kontextus összetettségét és sokrétűségét. Jó példa erre Bonifaz (alias Thugut) Heinrich (1798–1850–60-as évek?); egy sem a német, sem az osztrák, sem a magyar, sem a horvát művészettörténet-írásba nem integrálódó, jórészt ismeretlen művész hiátusokkal teli élete és oeuvre-je; különösen pedig egy (jelzetlen) festménye, valamint annak tulajdonos-, így kontextus- és jelentésváltásai, recepciója.” 1820 táján Budán Brunsvik Antal foglalkoztatja. Lányával, Terézzel megismerteti a kisedővás eszméjét, Teréz unokahúgát, Teleki Blankát rajzolni tanítja.

8. Bíró József: *Erdélyi kastélyok*, Budapest, Új Idők Irodalmi Intézete (Singer és Wolfner), 1943., 63., 92., 98. (Wolfner József halála után fia, a festő Farkas István 1932-ben hazajön Párizsból, ő lesz az igazgató. Az *Erdélyi kastélyok* 1943-ban jelent meg. Farkas egy év múlva Auschwitzban megölik.)
9. Idősebb Dorfmeister István (1729–97) 1760-tól dolgozik Magyarországon. Sopronban halt meg, itt látható legtöbb műve. Öccse, a gróf Grassalkovich Antal által 1758-ban alapított máriabesnyői Nagyboldogasszony-bazilikában a Grassalkovichok síremlékét készítő Johann Georg Dorfmeister (1736–86), Georg Raphael Donner követője – aki az 1730-as években már Magyarországon dolgozik. „Csak” Pozsonyban, ellentétben például Maulbertschsel.

Fia ifj. Dorfmeister István (1770–1807) Sopronban született (ld. a nagyhajási katolikus templom ol-tárképe) és (*Erzherzog Ferdinand III. von Österreich-Lothringen*) híres Toszkánia nagyhercegének portréját festő Joseph Dorfmeister (1764–1807). Habsburg–Lotaringiai Ferdinánd amúgy Mária Terézia unokája, II. Lipót (1790 és 92 között német-római császár és magyar király) 3. gyereke a tizenhatból.

10. Kassák Lajos: *Egy ember élete*, Budapest, Magvető, 1983, I. 356, 366, 406, 408, 432.
11. Milián Orsolya: *Az ekphraszisz eredetei*, in *Képes beszéd*, Budapest, JAK + PRAE.HU, 2009, 25. Andrew Beckert idézi, aki *mise en abyme* (kép a képben, a kép feneketlen tükörképe) fogalmát használva „a szöveg és a pajzs közötti viszonyt a közönység és a szöveg közti reláció megfelelőjeként fogja fel: »az *Iliászban* a művészet leírása a saját, az eposzra adott válaszunk modelljeként viselkedik«. Úgy olvasom az *Iliász* tizennyolcadik énekét, ahogy annak szövege olvassa (le) a pajzsot.
12. „Megkockáztatjuk azt a paradoxont, hogy a középkor csupán iparművészetet ismert.” Huizinga, i.m. 243.
13. T. S. Eliot: *A kritika hivatása*, in uő: *Káosz a rendben*, Budapest, Gondolat, 1981. 180.
14. Sebők Zoltán: *Az új művészet fogalomtára 1945-től napjainkig*, Budapest, Orpheus, 1996, 30.

15. Hans Belting: *A művészettörténet vége*, Budapest, Atlantisz, 2006, 17. Fordította Teller Katalin.
16. <http://www.artpool.hu/A1/alo7/Kukorelly.html>

- <http://www.artpool.hu/Commonpress51/kukorelly.html>
17. Albert Pál: *Rubens százada*, in uő: *Alkalmak 2*, Budapest, Kortárs, 2012, 386.

© Fortepan, Magyar Földrajzi Múzeum, Erdélyi Mór cége

Kattintson a [www.es.hu-ra!](http://www.es.hu-ra)

Hetente aktuális közéleti írások

- publicisztika
- interjú
- könyvkritika
- műbíráló
- próza
- vers
- grafika
- glossza
- feuilleton
- visszhang

PLUSZ az elmúlt 25 év
teljes archívuma

Fizessen elő tartalmainkra
vagy rendelje meg az újságot!

www.es.hu/elfizetes